

SOHAVIY TERMINLARNING LISONIY XUSUSIYATLARI

S. Mengliyeva

O‘zbekiston Respublikasi

Jamoat xavfsizligi universiteti o‘qituvchisi

***Annotatsiya:** Ushbu maqolada terminologiyaning dolzarb masalalari keng yoritilgan bo‘lib uning tarixi va hozirgi kundagi holati keltirilgan. Shuningdek terminlarning yasash qoidalari va misollar berilgan.*

***Kalit so‘zlar:** terminologiya, “Davlat tili haqida”gi Qonun, soha terminologik tizimi, lug‘aviy birlik.*

Terminologiya zamonaviy lingvistik tadqiqotlarning aktual yo‘nalishlaridan biridir. Hozirgi vaqtda terminologiya masalasining o‘zining borishi, bir tomondan, ilm-fanning dinamik rivojlanishi tufayli yangi tushunchalarning ko‘payib borishi sababli deb qaralsa, ikkinchi tomondan, terminlarning shakllanish jarayoni, rivojlanishi va funksiyasi kabi masalalarning yetarli darajada o‘rganilmaganligi bilan bog‘liq hodisa deb izohlanadi.

Ijtimoiy hayotning rivojlanishi tilning rivojlanishiga hamisha turtki berib turgan va ayniqsa XXI asrda globallashuv ijtimoiy hayotga juda katta ta‘sir ko‘rsatdi, bu– tilning rivojlanishidagi yetakchi qonuniyat. Har bir milliy tilning leksikasi doim harakatda, o‘zgarishda bo‘ladi. Tilda yangi so‘zlar paydo bo‘lib, ular leksikani to‘ldiradi, boyitadi. Yangi so‘z hayotning talabi bilan tug‘iladi. Ayniqsa, terminologiyada bu jarayon ko‘zga yaqqol tashlanadi. Jamiyatda muhim ahamiyatga ega bo‘lgan termin va terminologiya masalalariga davlat miqyosida e‘tibor qaratib kelingan.

Jumladan, O‘zbek tili Terminologiyasi ma‘lum taraqqiyot yo‘lini bosib o‘tgan. O‘zbek tili terminologiyasi sohasidagi ishlarni o‘tgan asrning 50-yillarida O‘zbekiston SSR Oliy Sovet Prezidiumi huzuridagi Til va Terminologiyasi qo‘mitasi boshqargan (1931—1937 yillarda faoliyat ko‘rsatgan), keyinchalik O‘zbekiston FA Til va adabiyot instituti qoshidagi Terminologiya bo‘limi (1964 yildan) olib bordi. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi huzuridagi Respublika atamashunoslik qo‘mitasi 1988 yildan 2004 yilgacha o‘zbek tili Terminologiyasini tartibga solish va takomillashtirish bilan shug‘ullanib keldi (2004 yil yanvardan mazkur qo‘mita faoliyati to‘xtatildi). 2004-yil yanvarda O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining PF-3358-son Farmoniga (Respublika davlat boshqaruvi organlari tizimini takomillashtirish to‘g‘risida) va Vazirlar Mahkamasi qaroriga asosan mazkur qo‘mita faoliyati to‘xtatilib, atamashunoslikka oid ishlarni tartibga solishni muvofiqlashtirish va ilmiy-amaliy

tavsiyalar ishlab chiqish vazifasi “Davlat tili haqida”gi Qonunni joriy etish komissiyasi zimmasiga yuklatildi.

2019-yil 21-oktabrda e’lon qilingan O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning “O‘zbek tilining davlat tili sifatidagi nufuzi va mavqeiini tubdan oshirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi PF-5850-sonli farmonlaridan so‘ng terminologiya sohasi muammolariga e’tibor yanada oshishi shubhasizdir. Zero shunday ekan termin muammolarini hal qilish va ularni qo‘llash masalalarini o‘rganish tilshunoslar oldidagi dolzarb vazifalardan biridir. Terminologiyaning rivojlanishi, boyish yo‘llari har xil: boshqa tillardan so‘z olish, yangi so‘z yasash, ayrim kategoriyalarning leksikalashuvi, so‘z birikmasining semantik bir butun holga kelib qolishi va boshqalardir. Bugungi kunda o‘zbek terminologiyasining boyishi, asosan, boshqa tillardan so‘z olish va ichki so‘z yasash hisobiga ro‘y bermoqda. U yoki bu soha terminologik tizimining barqarorligini belgilovchi asosiy omil uning tartibga solinganligi va muntazamligidir. Terminologiyaning o‘ziga xos xususiyatlari mavjud.

Masalan, umumadabiy tilda sinonimiya, omonimiya va ko‘p ma’nodlilik tilning boyligi bo‘lsa, terminologiyada bular salbiy hodisa hisoblanadi. Masalan, birgina tushunchani ifodalash uchun o‘zbek tilida yarimo‘tkazgich — chalo‘tkazgich — nimo‘tkazgich terminlari qo‘llanmoqda. Bu, o‘z navbatida, o‘qish va o‘qitish va axborot almashish jarayonini qiyinlashtiradi. Shu sababli ham terminologiya ma’lum darajada barqarorlashgan barcha tillarda terminlar doimiy tartibga solib turiladi. Tartibga solish ma’lum terminologik me’yorlar asosida amalga oshiriladi. Terminologiya rivojida fan sohaslariga oid maxsus lug‘atlarni nashr qilib turish ham muhim ahamiyatga ega.

O‘zbek tilshunosligida termin va uning lisoniy belgi-xususiyatlarini o‘rganishga doir ko‘pgina tadqiqotlar amalga oshirilgan. Shunga qaramay bu sohada hali o‘z tadqiqini kutib yotgan muammolar talaygina. Chunonchi, gidrotexnik terminlarning lisoniy xususiyatlari muammosi ham shular jumlasidan. Tilshunoslikda termin tushunchasi hozirgacha turlicha talqin qilib kelinmoqda. Ba’zi tilshunoslar terminga ilm va fan-texnikaga oid so‘z va iboralarnigina emas, balki barcha uy-ro‘zg‘or asboblari nomlari, ishlab chiqarishning vositalaridagi nomlari, shuningdek, o‘tmishdagi ibtidoiy qurollarning barcha nomlarini, ya’ni kasb-hunarga oid so‘zlarni ham kiritadilar.

“O‘zbek tilining izohli lug‘ati”da terminga quyidagicha izoh beriladi: “Termin (lot. Terminus – chek, chegara) fan, texnika, kasb-hunarning biror sohasiga xos muayyan bir tushunchaning aniq va barqaror ifodasi bo‘lgan so‘z yoki so‘z birikmasi; atama”. Bizga ma’lumki, termin so‘z, ibora singari tilning lug‘aviy birligi hisoblanadi. Termin deb atalgan maxsus lug‘aviy birlikni oddiy ko‘p ma’nodlilik xususiyatiga ega lug‘aviy birlik hisoblangan so‘zga qarama-qarshi qo‘yish orqali uning o‘ziga xos belgi-xususiyatlari o‘rganib kelinmoqda.

Hozirgi kunda termin so‘zi bilan bir qatorda atama, istiloh so‘zlari ham ayni ma’nodda qo‘llanmoqda. Lekin ular termin so‘zining hozirgi ma’nosini to‘liq ifoda eta olmaydi. Atama,

terminning xususiyatlarini aniq ifodalay olmaydi. Termin atamaga nisbatan torroq tushuncha hisoblanadi. Yanada aniqroq aytadigan bo'lsak, termin bugungi kunda ilmiy tushunchalarga nisbatan qo'llaniladi. Bizningcha termin va atama tushunchalarini bir-biridan ajratgan holda qo'llash maqsadga muvofiq bo'lar edi. Binobarin, termin so'zini tor doirada ilmiy-texnikaviy, ilm-fan, san'at va adabiyotga oid ilmiy tushunchalarni ifodalovchi so'z va so'z birikmalarga nisbatangina qo'llab, boshqa turli nomlarga nisbatan atama so'zini qo'llash o'rinli bo'lar edi. Masalan kasb-hunar atamasini bunga misol qilib keltirishimiz mumkin. Atama so'zi keng ma'noda bo'lib, geografik obyektlarning atoqli nomlariga nisbatan ham qo'llaniladi. Istiloh so'zini esa termin ma'nosida tarixiy mavzulardagi matnlar (masalan, adabiyot tarixi, Sharq falsafasi va boshqalar)da bemalol qo'llash mumkin. Terminni faqat leksikografik sathda tekshirish yetarli emas, deb o'ylaymiz, chunki termin ham keng ma'noda lug'aviy birlik hisoblanar ekan, u leksik va grammatik sathda ham ko'rib chiqilishi zarur. Shunga ko'ra termin bir qator lisoniy belgi-xususiyatlarga ega:

1. Terminlar fan va texnika, san'at, qishloq xo'jaligi, qo'yingki, ma'lum soha va fanga xoslangan bo'ladi.

Masalan, gidrotexnik terminlar, lingvistik terminlar, adabiyotshunoslik terminlari, siyosiy terminlar, geografik terminlar, yuridik terminlar, harbiy terminlar va hokazo. Termin tushunchalarni aniq, konkret va lo'nda ifodalaydi, chunki uning aniq izohi, ta'rifi bor. Masalan, gidrolokatsiya (gidro... va lot. locatio – tarqalish) – suv osti obyektlari (suvga cho'kkan kema) vaziyatini obyektlarning o'zi tarqatayotgan (sust lokatsiya) yoki sun'iy hosil qilingan akustik signallarning suv obyektlaridan qaytishi natijasida yuzaga keladigan (faol lokatsiya) akustik signallar vositasida aniqlash. Gidrolokatsiya kemalar harakatida ko'rinmaydigan suv osti to'siqlarini oshkor qilishda, baliq to'dalarini aniqlashda, okeanning fizik xossalarini tadqiq qilishda, cho'kkan kemalarni izlash va boshqalarda katta ahamiyatga ega.

2. Terminlar monosemantik xarakterga ega, lekin bu qat'iy emas, chunki bunday qoidaning buzilish hollari ham uchraydi. Umumxalq tilidagi so'zlarning ma'nosini maxsuslashtirish orqali hosil qilingan terminlarda bunday holni kuzatish mumkin. Shuningdek, terminlar etimologiyasida sinekdoxa va metonimiya hodisalarini kuzatish mumkin. Lekin terminologik leksika ko'p ma'nolilikning barcha ko'rinishlarini qabul qilmaydi, hamda terminlar bir ma'noli bo'lishi shart.

3. Ayrim terminlar, jumladan, gidrotexnik terminlar tarixiy-etimologik jihatdan asosan o'zlashma bo'ladi. Masalan, lotin tilidan: gidrolokator, gidrolokatsiya, gidromodul; yunon tilidan: gidrostat, gidrosiklon kabi; rus tili va u orqali boshqa tillardan: teatr, drama, muzika, roman, dialog kabi terminlar o'zbek tiliga o'zlashgani kabi.

4. Terminlar ilmiy uslubda keng qo'llaniladi, ya'ni ular ilmiylik uslubga xoslangan. Masalan, monolog-yakka shaxsning ayni paytda javob berilishini talab qilmaydigan, o'zgalari replikalari bilan bo'linmagan nutqi.

5. Terminlar iste'mol doirasi chegaralangan leksika sirasiga kiradi, chunki ular termin sifatida ma'lum sohadagina ishlatiladi.

6. Terminlar faqat nomlash vazifasini bajaradi. Ular emotsional-ekspressiv vazifada qo'llanish xususiyatiga ega emas.

7. Terminlar tuzilishiga ko'ra sodda, qo'shma, juft, so'z birikma tarzida bo'lishi mumkin: masalan, sodda shaklidagi terminlar: leksema, morfema va boshqalar; qo'shma shaklidagi terminlar: radioaloqa, radiostansiya, radioto'lqin kabi.

Bundan tashqari prepozitiv termin elementlar ham uchraydi: gidrotexnika, gidrolokatsiya, gidrolokator, gidrostat, gidrofon, gidrosiklon, gidroterapiya, gidromonitor, gidromodul, gidrografiya, gidroakustika, gidrouzel va hokazo (bu terminlar tarkibidagi gidro so'zi yunon tilida mustaqil ma'noli so'z hisoblanib, bizning tilimizda esa gidro so'ziga qo'shilayotgan so'z bilan birgalikda sodda so'z hisoblanadi); birikma shaklidagi terminlar: gidravlik transport, gidravlik taran, gidravlik zulfin, gidrotexnik zulfin, gidrologik stansiya, gidrologik rejim, gidro akkumulyatsiyalovchi elektr stansiya (GAES), gidroelektr stansiya (GES), gidrotexnika betoni, gidravlik turbina va boshqalar.

8. Terminlar yasash xususiyatiga ega. Masalan, adabiyot + shunos + lik = adabiyotshunoslik, navoiy + shunos = navoiyshunos kabi.

9. Bir termin bir necha sohaga mansub bo'lishi mumkin. Unda u har bir sohada alohida tushunchani ifodalaydi. U nomlagan obyekt turlicha bo'ladi. Masalan, morfologiya termini tilshunoslik sohasida so'zlarning o'zgarish shakllari tizimi, grammatikaning so'z shakllarining yasash usullari hamda so'z yasash qoidalari haqidagi bo'lim, botanika sohasi termini sifatida esa tuproqning tuzilishi va shaklini o'rganadigan fan, biologiya sohasi termini sifatida esa organizmlarning tuzilishi va shaklini o'rganadigan fan. Lekin ko'ramizki, turli sohada turli tushuncha ifodalashiga qaramay umumiy semaga ega. Ana shu umumiy sema uni turli fan sohasida ham bir xilda qo'llash imkonini beradi.

10. Termin muqobilsiz leksika sirasiga kiradi. Bu fikr albatta, bir til doirasida lekin keyingi paytlarda terminning muqobil variantlari kuchayib ketdi. Terminologiyada bu hodisa salbiy hodisa hisoblanib, bir qancha muammolarni keltirib chiqaradi. Bu esa terminologiyada hal qilinishi lozim bo'lgan dolzarb vazifalardan biridir.

11. Terminlar aniq bir ma'no ifodalagani uchun ularda sinonimiya, omonimiya, polisemiya kabi hodisalar bo'lmasligi shart.

Binobarin, tilimizda ko'p ma'nolilik, omonimiya, sinonimiya hodisalarini nutqning o'ziga xos ko'rinishlari, ko'rkamligi, jozibadorligi, nutqiy ta'sirchanlikni ta'minlovchi ijobiy hodisalar sifatida baholansa, terminlar masalasida bunday baho berib bo'lmaydi. Shunga qaramay terminologiyada ham uning shakllanish davrida, ayniqsa, bir tildagi terminologik tushunchalarni boshqa tilda ifodalash, tarjima qilish jarayonlari bilan bog'liq terminlarning

sinonim va dublet variantlari paydo bo'lib qolgan. Shu bilan birga terminlarda sinonimiya va dubletlik holatlarini kuzatish mumkin.

Masalan, birgina tushunchani ifodalash uchun o'zbek tilida kitobiyot—biblografiya; tilak, g'oya — ideya; hissiylik — santimentalistik; ramzchi shoir—simvolist; mubolag'a — giperbola; majoz—trap; kinoya—allegoriya; uslub—stil; ajnabiylik —varvarizm; qabilachilik —provintsializm; burung'ulik—arxaizm; bitim—qofiya; mazmun — syujet; tuzilma — sistema; majmua — al'manax; nido — undash — xitob terminlari qo'llanmoqda. Bu o'z navbatida, o'qish—o'qitish va axborot almashish jarayonini qiyinlashtiradi. Shu sababli ham ma'lum darajada barqarorlashgan barcha tillarda terminlar doimiy tartibga solib turiladi. U yoki bu soha terminologik tizimining barqarorligini belgilovchi asosiy omil uning tartibga solinganligi va muntazamligidir. Tartibga solish ma'lum terminologik me'yorlar asosida amalga oshiriladi. Terminologiya umumxalq tilining leksikasi negizida vujudga keladi, boyiydi.

O'z navbatida, u umumxalq tilining boyishi uchun xizmat qiladi. Terminologiyaning rivojlanishi, boyishi yo'llari har xil: boshqa tillardan so'z olish, yangi so'z yasash, ayrim grammatik kategoriyalarning leksikalashuvi, so'z birikmasining semantik bir butun holga kelib qolishi va boshqalar. Terminologiya rivojida fan sohalariga oid maxsus lug'atlarni nashr qilib turish ham muhim ahamiyatga ega. Terminologik leksika umumxalq tili leksikasining ajralmas qismi sifatida u bilan birga rivojlanadi, jamiyat va til taraqqiyotidagi barcha jarayonlarni boshdan kechiradi. Ma'lum bir soha yoki fan yuqori darajada taraqqiy etgandagina o'sha tilda maxsus terminologiya vujudga keladi. Har bir til terminologiyasining shakllanishi va rivojlanishi mazkur tilning so'z yasash qonuniyatlari asosida hamda uning leksikasi bilan mustahkam aloqada kechadi, chunki "har qanday fan xalq tafakkuri va nutqi erishgan natijalardan boshlanadi, keyingi rivojlanish jarayonida ham xalq tilidan ajralmaydi". Shu bilan birga, terminologik leksika ham xalq tili leksik tarkibining boyishiga katta ta'sir etadi. Bu esa til bilan terminologiya o'rtasidagi aloqaning ikki tomonlama ekanligini bildiradi. Mazkur aloqa umumiste'moldagi leksikaning terminologik leksika bilan o'zaro munosabatida ayniqsa yaqqol ko'rinadi. Bugungi kunda o'zbek terminologiyasining boyishi, asosan, boshqa tillardan so'z olish va ichki so'z yasash hisobiga ro'y bermoqda.

Foydalangan adabiyotlar ro‘yxati

1. Менглиева, Сунбула. "Increasing the professional competence of cadets through the method of projects." *Общество и инновации* 3.10/S (2022): 296-300.
2. Savranbekovna, Mengliyeva Sunbula. "WAYS OF TEACHING VOCABULARY AND MILITARY TERMS TO CADETS IN ENGLISH." *Open Access Repository* 8.2 (2022): 139-141.
3. Ширинова, Нилуфар Джаббаровна, and Мухайё Хасановна Давлатова. "МОРФОЛОГИЧЕСКИЙ СПОСОБ РАЗГРАНИЧЕНИЯ ЗНАЧЕНИЙ ПРЕДМЕТНОСТИ И КАЧЕСТВЕННОСТИ В СИСТЕМЕ ЯЗЫКА." *Muassis: Vuxoro davlat universiteti TAHRIRIYAT: Muharrirlar: MQ Abuzalova MA Bokareva NN Voxidova* 40.
4. Shirinova, Nilufar Djabbarovna, Shirinova, Nargiza Djabarovna LISONIY PARALLELIZM HODISASIGA DOIR // ORIENSS. 2023. №1. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/lisoniy-parallelizm-hodisasiga-doir> (дата обращения: 10.10.2023).
5. Атаева, Рануша Рашидовна. "Структурное своеобразие русских поливершинных словообразовательных гнезд асимметричного типа." *Вестник Челябинского государственного университета* 6 (428) (2019): 23-31.
6. Атаева Р. Р. ВОПРОСУ О ПОЛИВЕРШИННЫХ СЛОВООБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ ГНЕЗДАХ РУССКОМ ЯЗЫКЕ //XIV Виноградовские чтения. – 2018. – С. 25-27.
7. Kenjabayevna, Darvishova Gulchehra. "USING VIDEOS IN EFL LESSONS." *Journal of new century innovations* 25.3 (2023): 91-93.
8. Darvishova, Gulchexra Kenjabayevna SHARLOTTA BRONTE IJODIDA AYOLNING IJTIMOIY MAVQEI // ORIENSS. 2023. №1. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/sharlotta-bronte-ijodida-ayolning-ijtimoiy-mavqei> (дата обращения: 10.10.2023).
9. Latipov O. J. Analysis of the semantic structure of the thematic spaces of "domestic animals" in different languages (On the material of Russian, Uzbek and Tajik languages): Author. dis. kand. filol. science //Т., 1997.-28 p. – 1997.
10. Латипов, Окил. "RUS, O 'ZBEK, TOJK VA INGLIZ TILLARIDA "DOG/IT/SAG" ZONIM SO 'ZINING KONSEPTUAL TALQINI." *Farg 'ona davlat universiteti ilmiy jurnali* 1 (2023): 454-461.

11. Nasimovich, Radjabov Nasir. "ЎЗБЕК ТИЛИДА ТИЛ ОЛДИ УНЛИЛАР ДИСТРИБУЦИЯСИ." JOURNAL OF INNOVATIONS IN SCIENTIFIC AND EDUCATIONAL RESEARCH 5.4 (2022): 117-120.
12. Раджабов, Насир Насимович ЎЗБЕК ТИЛИДА УНЛИ ФОНЕМАЛАРНИНГ ПОЗИЦИОН КЎРИНИШЛАРИ // ORIENSS. 2022. №Special Issue 26. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/zbek-tilida-unli-fonemalarning-pozitsion-k-rinishlari> (дата обращения: 10.10.2023).
13. Anvarovich, Mavlonov Otabek, and Radjabov Nasir Nasimovich. "Reciprocal Study of Theology and Linguistics in Uzbekistan." International Journal of Psychosocial Rehabilitation 24.09 (2020).
14. Туйчибаева, Ш. Ш. "Семантика фразеологических оборотов в русском и узбекском языках." Хорезмской академии Маъмуна 6/3 (2022): 90.
15. Туйчибаева, Шахноза Шакировна. "Методика работы над текстами в практическом курсе русского языка студентов национальных групп технических вузов." (1994).
16. Умарова Ф. З. РАЗРАБОТКА ОДНОГО ПРАКТИЧЕСКОГО ЗАНЯТИЯ ПО РУССКОМУ ЯЗЫКУ //Journal of new century innovations. – 2023. – Т. 25. – №. 3. – С. 97-103.
17. Умарова, Ф. З. "МЕТОДИЧЕСКАЯ РАЗРАБОТКА ПО РУССКОМУ ЯЗЫКУ НА ТЕМУ «НАРЕЧИЕ. РАЗРЯДЫ НАРЕЧИЙ»." ОБРАЗОВАНИЕ НАУКА И ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ В МИРЕ 18.1 (2023): 34-40.
18. Умарова, Ф. З. "КОММУНИКАТИВНАЯ КОМПЕТЕНЦИЯ–ВАЖНОЕ ПРЕИМУЩЕСТВО БУДУЩЕГО СПЕЦИАЛИСТА." Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences 2.Special Issue 28 (2022): 429-434.
19. Умарова, Фарида Зикириллаевна. "РОЛЬ РЕФЛЕКСИИ В РАЗВИТИИ ЛИНГВОКУЛЬТУРНОЙ КОМПЕТЕНЦИИ БУДУЩИХ СПЕЦИАЛИСТОВ." Academic research in educational sciences 2.6 (2021): 63-68.
20. Широнова, Наргиза. "ҲАРБИЙ ОЛИЙ ТАЪЛИМ МУАССАСАЛАРИ КУРСАНТЛАРИНИНГ БИЛИШ ФАОЛЛИГИНИ ОШИРИШДА "ФАОЛЛИК" ТУШУНЧАСИ ТАЛҚИНИ." Talqin va tadqiqotlar 1.8 (2023).
21. Shirinova, Nargiza. "USING GAMES IN TEACHING ENGLISH VOCABULARY FOR STUDENTS OF ENGINEERING." Irrigatsiya va Melioratsiya 3 (2018): 89-92.

22. Shirinova, N. "ORGANIZATION OF THE ENGLISH TEACHING PROCESS." *Irrigatsiya va Melioratsiya* 2 (2018): 61-64.
23. Эркаев, Э. Т. "ТАРЖИМАНИ ИННОВАЦИОН ЁНДАШУВ АСОСИДА ЎРГАТИШГА ДОИР." *JAHON ILM-FANI TARAQQIYOTIDA TARJIMASHUNOSLIKNING AHAMIYATI* (2021): 131.
24. Элмирза Еркаев Лингводидактический подход в обучении переводу // ОИИ. 2021. №3. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/lingvodidakticheskiy-podhod-v-obuchenii-perevodu> (дата обращения: 10.10.2023).
25. Рашидова, Мунаввар Хайдаровна. "Из истории развития скаффолдинга." *International conferences*. Vol. 1. No. 16. 2022.
26. Xaydarovna, Rashidova Munavvar, and Namozova Dilnoza Berdimurotovna. "Teaching technical subjects through English." *Ўзбекистонда миллий тадқиқотлар: даврий анжуманлар* 10 (2022).
27. Булычёва, Маргарита Фаритовна. "Система использования наглядности в условиях краткосрочных форм обучения [начальный этап]." *Вестник науки и образования* 24-1 (102) (2020): 71-76.
28. Булычёва, М. Ф. "К вопросу о рациональных приёмах запоминания учебного материала." *Science and Education* 4.2 (2023): 1359-1369.